

Arbetslöshet bland akademiker

Alltfler akademiker hotas nu av arbetslöshet.

Sekreterare Matti Häggström, SACO, tidigare bl.a. redaktör för Konservativa Studentförbundets organ Svensk Linje, diskuterar i denna artikel tänkbara motåtgärder, främst mot bakgrund av SACO:s nyligen framlagda handlingsprogram mot arbetslöshet bland akademiker.

Sysselsättningsvärigheterna på den svenska arbetsmarknaden har sedan en tid tillbaka även drabbat vissa akademikergrupper. Det gäller främst humanister och samhällsvetare, men också tekniker, ekonomer och jurister har råkat illa ut. Bakom detta förhållande ligger dels konjunktdämpningen, vilken medfört att efterfrågan på akademisk arbetskraft inte växt i takt med utbudet, dels också den kraftigt ökade utexaminationen från i första hand de humanistiska och samhällsvetenskapliga fakulteterna.

Explosion

I den mån sysselsättningsproblemen emanerar från de dämpade konjunkturen är de knappast särskilt alarmerande. Vida allvarigare är då den kraftigt accelererande humanist- och samhällsvetar-examinationen. Några siffror för att belysa tendenserna:

Åren 1955—62 ökade antalet nyinskrivna vid de humanistiska och samhällsvetenskapliga fakulteterna från drygt 2 000 till drygt 4 000 årligen. Därefter inträffade emellertid en våldsam explosion; antalet steg till närmare 9 000 1965 och nästan 14 000 1967. Inom de närmaste åren får man sålunda räkna med en 2—3-dubbling av utexaminationen. Arbetsmarknaden kan inte utan vidare ta emot en sådan anstormning. Redan dessa siffror visar att det inte är dagens utan morgondagens problem som ger anledning till betydande oro.

Vidare har vi idag ungefär 5 000 yrkesverksamma samhällsvetare på arbetsmarknaden (då är alltså även psykologerna inräknade). Men inte mindre än 25 000 är under utbildning (samt drygt 20 000 vid den humanistiska fakulteten). Därtill kommer att utbyttbarheten är ganska stor mellan olika akademiker-kategorier med administrativ och merkantil utbildning. När ett överskott av humanister och samhällsvetare uppstår medför detta försämrade arbetsmarknadsutsikter också för civilekonomer och jurister. Det kan tillfogas att tillströmningen till den juridiska fakulteten varit den som ökat relativt sett mest under senare år.

Omfattningen av dagens arbetslöshet bland akademikergrupperna är det tyvärr svårt att uttala sig med bestämdhet om. Det ökade utbudet av vissa akademiker-kategorier har resulterat i en påtaglig förlängning av väntetiden mellan examen och den första anställningen. Denna s.k. initialarbetslöshet är i stor utsträckning dold, därför att dessa arbetslösa dessvärre inte anmäler sin belägenhet vid arbetsförmedlingarna. Dessutom dröjer sig många nyexaminerade med svårigheter att finna anställning gärna kvar vid utbildningsanstalterna och försörjer sig på studiemedel. En vanlig uppfattning bland dessa studerande är att om de skaffar sig tolv akademiska betyg blir de dubbelt så konkurrensstarka som kolleger med endast sex betyg. Denna inställning torde knappast vara korrekt.

För SACO kommer den nuvarande situationen på intet sätt som någon överraskning. Akademikerorganisationen har alltsedan senare delen av 1950-talet vid upprepade tillfällen varnat för de arbetsmarknadsmässiga följderna av en alltför ohämmad tillströmning till de fria fakulteterna. SACO har tillika föreslagit en rad olika åtgärder från statsmakternas sida för att undvika det nu uppkomna läget, men har beklagligtvis oftast fått tala för döva öron. Resultatet av myndigheternas strutspolitik börjar vi skymta idag och kommer vi att få se ännu mera av imorgon.

SACO:s handlingsprogram

I februari i år lade SACO fram ett handlingsprogram mot arbetslöshet bland akademiker. Det omfattar 26 punkter och aktualiserar en del tidigare förslag men presenterar också åtskilliga nya åtgärder, avsedda att verka såväl på kort som på lång sikt. Målsättningen är att trygga en tillfredsställande sysselsättning för arbetskraft med högre utbildning. Programmet är uppdelat i fyra huvudavsnitt: bättre arbetsmarknadsstatistik, utbildningspolitiska åtgärder, arbetsmarknadspolitiska åtgärder samt skydd vid arbetslöshet.

Det första avsnittet innehåller knappast några förslag av speciellt kontroversiell natur. Den av Statistiska Centralbyråns prognosinstitut på initiativ av SACO påbörjade kartläggningen av initialarbetslösheten måste fullföljas effektivt och de kortsiktiga barometerun-

dersökningarna intensifieras, betonar SACO. Detta innebär dock att prognosinstitutet måste få avsevärt ökade resurser. Endast då kan också prognosmetodiken förfinas och prognosernas tillförlitlighet öka, med påföljd att deras praktiska användbarhet vidgas.

Mera uppseendeväckande är då flera av de utbildningspolitiska åtgärderna. Bland dem märks kravet på att den i årets statsverksproposition aviserade utredningen angående det eftergymnasiala utbildningssystemets dimensionering omedelbart tillsätts och med förtur får ta upp frågan om de fria fakulteternas dimensionering.

I klartext: en spärrutredning! Detta innebär likväl inte att SACO idag säger definitivt ja till införandet av spärrar vid de fria fakulteterna. Men i sammanhanget kan det vara motiverat att ta upp några av de hävdvunna argumenten mot spärrar till kritisk granskning.

Vid upprepade tillfällen har klagomål avhört över trängseln vid de spärrade eftergymnasiala utbildningsvägarna. Myndigheterna — enkannerligen den tidigare ecklesiastikministern Ragnar Edenman — har då med en flott gest hänvisat till de fria fakulteterna: "Dit kan ni gå, där kan ni i alla fall få akademisk utbildning". (Om storleken av samhällets behov av arbetskraft från de fria fakulteterna tegs det visligen.)

Följden av denna politik har just blivit den nuvarande snedvridningen av den högre utbildningens dimensionering.

Genom existensen av de fria fakulteterna har statsmakterna haft det alibi de behövt för att underlåta att bygga ut de spärrade utbildningsvägarna. Efter oss syndafloden, har varit hr Edenmans paroll.

Visserligen kan det invändas att en medicinsk eller odontologisk utbildning kostar samhället avsevärt mera pengar än en humanistisk eller samhällsvetenskaplig. Men denna förklaring är otillräcklig. Den säger framför allt ingenting om varför vi nu lider brist på exempelvis socionomer med kameral utbildning, medan vi har ett svårplacerat överskott på samhällsvetare.

Humaniora för alla

En näraliggande tes har varit den s.k. konsumtionsaspekten. Humaniora bör var och en få studera, har det hetat, den sortens bildning bör stå på fri grund till slutet. Detta metafysiska argument bör med det snaraste reduceras till rimliga proportioner. De som vill studera för studiernas egen skull skall läsa just humaniora, sägs det. Detta är rena godtycket. Humanistiska moment finns i snart sagt varje ämne. I romanen *Senilia* låter sålunda Lars Gyllensten huvudpersonen välja medicinska studier med den uttryckliga motiveringen att han inte vet vad han vill bli!

Konsumtionsargumentet kan dessutom inte frikopplas från problemet med akademikernas utbildningskostnader. Allra minst idag. Samhället kan måhända påstå sig ha råd att låta stora

akademikergrupper studera utan att räkna med någon större produktiv avkastning av deras studier. Men hur är det med den studerande själv? Jo, den dubiösa studiesociala reform som regeringen genomförde år 1964 — i skarp strid mot SACO, SFS och samtliga de politiska studentförbunden — har medfört en väsentligt ökad skuldsättning för akademikerna jämfört med tidigare. Börjar då inte konsumtionsargumentet omsider att förefalla väl dyrt?

I själva verket har tendenserna på arbetsmarknaden än mer accentuerat behovet av att det studiesociala systemet förbättras i form av en radikalt höjd bidragsdel. Vi vet att ungdomar ur socialgrupp 3 traditionellt fruktar en hög skuldsättning. Så är också rekryteringen till högre studier därifrån alltför undermålig — 50 procent av en årgång kommer från socialgrupp 3, men bara 20 procent bedriver eftergymnasiala studier. Utöver rädslan för skuldsättning kommer nu arbetslöshetsspöket efter avklarad examen.

För att konkludera: alltmer talar för att problemet är: att införa spärrar plus att avsevärt utbygga nya och befintliga utbildningsvägar i syfte att nå en rimligare dimensionering av tillströmningen. Eller att fortsätta på samma sätt som hittills. Mycket tyder på att det förstnämnda alternativet är att föredra — vilket av uttalanden att döma statsråden Wickman och Moberg nu också tycks börja anse.

SACO kräver därutöver att en stat-

lig utredning genast tillsätts med uppgift att utröna vilka nya utbildningslinjer som bör ha genomgången gymnasium som grund. Skapas sådana kan i gengäld yrkesutbildningen förkortas och effektiviseras, och yrkesutövarnas produktiva insatser förbättras. I linje med denna tanke ligger också kravet att man inte försvarar för dem som genomgått gymnasiet att vinna tillträde till sådan utbildning. Det s.k. kvoteringsystem som nu inrättas på alltför håll innebär just sådana svårigheter och bör därför omarbetas. Det betyder inte att man skulle gynna de gymnasieutbildade — bara undvika att diskriminera dem.

Arbetsförmedlingens resurser måste kvantitativt och kvalitativt förstärkas och möjliggöra en aktiv platsackvision även för akademisk arbetskraft, understriker SACO. Rörlighetsstimulerande medel som arbetsförmedlingen förfogar över bör få utnyttjas efter samma riktlinjer som för övriga sökandekategorier och således gälla även de nyexaminerade som inte kan placeras på utbildningsorten eller hemorten. Vidare bör arbetsmarknadsverket i ökad omfattning kunna förmedla platser i andra länder — här bör möjligheterna till utlandshjälp i form av att akademiskt utbildad arbetskraft ställs till förfogande komma in i bilden.

Nya områden för akademiker

En mycket viktig punkt går ut på att man inventerar nya arbetsområden för akademisk arbetskraft, områden där

alltså arbetsinnehållet blivit så komplicerat att akademisk utbildning är motiverad — eller alltid har varit det men där akademiker på grund av tradition eller brist på arbetskraft inte funnits tidigare. Bland de områden som här bör bli aktuella märks den kommunala förvaltningen. Genom detta kommer en avsevärd produktivitetsökning till stånd, vilket innebär en vinst för samhället.

En betydelsefull följd av dessa åtgärder måste bli att den orimligt höga arbetstid som vissa akademiker kategorier har kan reduceras. En av Landstingsförbundet och Läkarförbundet i höstas redovisad undersökning gav vid handen att arbetstiderna för vissa kategorier av underläkare normalt var över 80 veckotimmar. Liknande är förmodligen siffrorna bl.a. för betydande akademikergrupper inom förvaltningen. Det kan inte längre accepteras att akademiker fortfarande har arbetstider som för andra yrkeskategorier knappt existerade på 1800-talet. Myndigheterna har hittills hårdnackat vägrat att förhandlingsvägen angripa akademikernas arbetstidsproblem. Det kan vara dags för en ändrad attityd nu.

Det fjärde huvudområdet i 26-punktsprogrammet berör skyddet vid arbetslöshet. SACO kräver en allmän arbetslöshetsförsäkring. I avvaktan på en sådan har organisationen inlett arbetet på att bygga upp en egen arbetslöshetskassa. Felet med en dylik är bara att den till skillnad från en arbetslöshetsförsäk-

ring inte kan omfatta de nyexaminerade.

Ingen — allraminst SACO — önskar få den tidigare akademikerbristen tillbaka. Men det måste vara angeläget för både samhället och akademikerna att arbetslösheten bland den högre utbildade arbetskraften i görligaste mån nedbringas. Därigenom får båda parter mest utbyte av den investering de nedlagt i utbildningen.

Inför en vändpunkt

Just nu står vi emellertid inför en vändpunkt. Samhället, men också akademikerna själva, måste radikalt ompröva flera av sina traditionella inställningar. Statsmakterna får inte tveka att genomföra omfattande åtgärder — eventuellt inklusive spärrar — för att hindra en hotande akademikerarbetslöshet. Riktlinjerna måste bl.a. gå ut på att sådan service som t.ex. arbetsförmedlingarna ger även skall komma akademikerna till del. Samma sak gäller de sociala trygghetsanordningar som ännu inte omfattar den akademiska arbetskraften, exempelvis arbetslöshetsförsäkringen. För akademikerna måste bl.a. gälla att de är beredda att acceptera nya, hittills icke akademiska jobb.

Dessa omprövningar är man alltså tvungen att göra från båda håll. Annars riskerar man nämligen en misshushållning av investerade resurser i en omfattning som troligen inget land hittills haft råd att göra. Ingenting talar för att vårt land skall få det, varken nu eller senare.